

EWELINA BACHERA*

HANNA CHMIELEWSKA**

DZIECKO ZEZNAJE – RÓŻNE PAŃSTWA, RÓŻNE UJĘCIA

Wstęp

Spółeczność międzynarodowa już od czasów zakończenia I wojny światowej za swój priorytet uznała ochronę jednostki. W ciągu ostatniego wieku powstał system ochrony praw i wolności człowieka. W międzynarodowym systemie szczególna uwaga zwrócona jest na najmłodsze i najbardziej bezbronne podmioty ochrony - dzieci. To właśnie dzieciom poświęcone zostały liczne regulacje międzynarodowe, które większość państw świata wdrożyło do wewnętrznych systemów. Szczególnie interesujące wydają się rozwiązania, jakie kraje przyjęły w celu zminimalizowania stresu, negatywnych skutków psychicznych i mentalnych występujących wówczas, gdy dziecko pełni rolę świadka w sądowym postępowaniu karnym. Przepisy prawne wybranych krajów, omówionych w niniejszym artykule, niewątpliwie wypełniają ideę wynikającą zarówno z praw człowieka, jak i praw dziecka.

1. Regulacje międzynarodowe o zasięgu powszechnym

Prawa człowieka są prawami moralnymi, mającymi ponadpozytywne obowiązywanie¹. Początek prawnomiędzynarodowej ochrony praw

* Mgr, Uniwersytet Śląski, e-mail: ewelinabachera@op.pl

** Mgr, Uniwersytet Śląski, e-mail: hanna.chmielewskaa@gmail.com

¹ P. Łacki, *Offrieda Höffego koncepcja praw człowieka*, Poznań 2008, s.7.

człowieka możemy wiązać z pewnymi formami współdziałania społeczności międzynarodowej w dziedzinie zwalczania niewolnictwa, tworzenia zrębów prawa wojennego, czy też międzynarodowego prawa pracy. Prawa człowieka, czyli standardy oczekiwanego traktowania jednostek przez państwo w różnych dziedzinach życia, w których władza publiczna, swoim działaniem lub zaniechaniem, wpływa potencjalnie lub rzeczywiście na określoną sferę życia osobistego albo społecznego tych jednostek², zaczęły kształtować się po II wojnie światowej, kiedy to powstało wiele organizacji międzynarodowych, które za cel swoich działań przyjęły promowanie i zapewnienie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, przysługujących każdej jednostce. Zaczęły wówczas funkcjonować międzynarodowe standardy praw człowieka, które wyznaczały zasady postępowania państw całego świata. Pierwszym uniwersalnym i najszerzej w świecie akceptowanym dokumentem dotyczącym praw człowieka jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka³, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 10 grudnia 1948 roku. Deklaracja ta zawiera prawa obywatelskie i polityczne, odnoszące się do praw integralności osobistej oraz praw stanowionych, a także prawa o charakterze ekonomicznym i społecznym⁴. Szczególną uwagę należy zwrócić na art. 6 niniejszej Deklaracji⁵ oraz art. 16 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁶, wskazujący na podmiotowość prawną każdego człowieka. Ma to istotne znaczenie, gdyż prawa człowieka przysługują każdemu dziecku⁷. Dzieci są szczególnymi adresatami norm, ponieważ potrzebują opieki przed różnymi zagrożeniami, wobec których są całkowicie lub częściowo bezradne⁸. Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 listopada 1989 roku Konwencja o prawach dziecka⁹, zwana światową

² M. Balcerzak, *Prawa człowieka*, [w:] M. Balcerzak, S. Sykuna (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka; 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 348-349.

³ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, A. Przyborska-Klimczak (oprac.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2006, s. 134-138.

⁴ M. Freeman, *Prawa człowieka, Sic!*, Warszawa 2007, s. 45-46.

⁵ Zgodnie z art. 6: „Każdy jest uprawniony do uznawania wszędzie jego osobowości prawnej”.

⁶ W myśl art. 16: „Każdy ma prawo do uznawania wszędzie jego podmiotowości prawnej”, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966; Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁷ A. Łopatka, *Dziecko - jego prawa człowieka*, Warszawa-Poznań 2000, s. 7.

⁸ L. Wiśniewski, *Geneza Konwencji o Prawach Dziecka i stosunek jej norm do innych aktów prawa międzynarodowego*, [w:] T. Smyczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka; analiza i wykładnia*, Poznań 1999, s. 14.

⁹ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.; Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

konstytucją praw dziecka¹⁰, określając podmiotowość dziecka, przyznaje mu określone prawa wynikające z całokształtu praw człowieka i obywatela. Artykuł 1 Konwencji, będący pewnym kompromisem legislacyjnym¹¹, definiuje dziecko jako każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność. Konwencja ustanawia minimum ochrony przysługującej dziecku, państwa mogą w sposób dowolny ją rozszerzać. Została ona sformułowana w taki sposób, by cele zawarte w dokumencie mogły być realizowane we wszystkich państwach bez względu na posiadane w tym względzie możliwości¹². Krajowe regulacje dotyczące zeznań dziecka muszą odpowiadać ogólnemu przesłaniu wynikającemu z Konwencji, czyli wymogowi kierowania się dobrem dziecka¹³. Ponadto państwa muszą mieć na uwadze regulacje dotyczące prawa dziecka do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach, które go dotyczą, a także jego wolności wypowiedzania się. Szczególnie istotne wydają się regulacje art. 12, który nakłada wyraźny obowiązek zapewnienia możliwości wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego¹⁴. Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ dnia 22 lipca 2005 r. przyjęła rezolucję Nr 20/2005 - Wytyczne dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach, w których ofiarami lub świadkami przestępstw są dzieci¹⁵. Rezolucja kładzie nacisk na komfort dziecka, wskazując na

¹⁰ D. Wójcik, *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży a prawa gwarantowane przez Konwencję o Prawach dziecka*, [w:] T. Smyczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka; analiza i wykładnia*, Poznań 1999, s. 49.

¹¹ W trakcie prac nad tekstem Konwencji państwa toczyły między sobą spór o początek oraz koniec dzieciństwa. Zob. O. Sitarz, *Ochrona praw dziecka w polski prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004, s. 18-19; S. Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Cambridge 1999; W.D. Angel (red.), *The International Law of Youth Rights: Source Documents and Commentary*, Dordrecht 1995, s. 35-37; 53-60.

¹² E. Kantonowicz, *Ochrona Praw Dziecka*, Warszawa 1996, s. 48.

¹³ A. Łopatka, *Dziecko...*, s. 27-32.

¹⁴ W myśl art. 12 ust. 2 omawianej Konwencji: „W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego”.

¹⁵ ECOSOC Resolution 2005/20 Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf> [dostęp: 23.04.2015 r.].

potrzebę stosowania odpowiednich procedur¹⁶. W niniejszym artykule opisane zostanie, w jaki sposób państwa wybrane spośród 196 stron Konwencji¹⁷ oraz USA¹⁸ w swoich przepisach wewnętrznych starają się urzeczywistnić idee godności człowieka oraz poszanowania dobra dziecka.

2. Regulacje prawne na poszczególnych kontynentach

Omówienie regulacji w wybranych krajach świata należy rozpocząć od Polski, która była zarówno pomysłodawcą Konwencji o prawach dziecka¹⁹, jak i wieloletnim przewodniczącym grupy roboczej pracującej nad jej tekstem²⁰. Zgodnie z kodeksową regulacją postępowania karnego, dziecko może pełnić rolę świadka²¹, jednak gdy sprawa dotyczy przestępstw na tle seksualnym²² lub przestępstw przeciwko rodzinie²³,

¹⁶ Procedury i środki ułatwiające składanie zeznań przewidziane w Rezolucji nr 20/2005 obejmują m.in. pokoje przesłuchań lub zmodyfikowane pomieszczenia sądowe, które uwzględniają dziecięce potrzeby, wyznaczanie rozpraw w porach dnia stosownych do wieku i stopnia dojrzałości dziecka, inne odpowiednie metody mające ułatwić dziecku składanie zeznań, towarzyszenie dziecku podczas składania zeznań przez osoby zajmujące się udzielaniem wsparcia oraz wyznaczenie „opiekunów” dla obrony prawnych interesów dzieci, ograniczenia liczby przesłuchań dzieci poprzez m.in. użycie technik rejestrujących obraz i dźwięk oraz potrzebę przesłuchiwania w sposób szczególnie wyczulony na sprawy dzieci, np. poprzez wyznaczenie biegłych psychologów.

¹⁷ Aktualny stan ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka, a także informacje o złożonych przez państwa zastrzeżeniach i innych oświadczeniach są dostępne w bazie traktatowej UN Treaty Collection: www.treaties.un.org. [dostęp 23.04.2015 r.].

¹⁸ J. Todres, *Analyzing the Opposition to U.S. Ratification of the U.N. Convention on the Rights of the Child*, [w:] J. Todres, M. E. Wojcik, C. Revaz, *The United Nations Convention on the Rights of the Child: An Analysis of Treaty Provisions and Implications of U.S. Ratification*, New York 2006, s. 19-20.

¹⁹ Polska ratyfikowała wspomnianą Konwencję dnia 7 czerwca 1991 r., z dwoma zastrzeżeniami, które zostały wycofane z dniem 4 marca 2013 r. Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie zmiany zakresu obowiązywania Konwencji o prawach dziecka, przyjętej dnia 20 listopada 1989 r. w Nowym Jorku; Dz. U. z 2013 r., poz. 677.

²⁰ L. Wiśniewski, *Geneza...*, s. 14.

²¹ Kluczowe w tym zakresie znaczenie mają przepisy art. 171§2, art. 185a, art. 185b oraz 360§3 k.p.k., Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego; Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

²² Mowa o rozdziale XXIII k.k. dotyczącym przestępstw przeciwko wolności oraz o rozdziale XXV k.k. dotyczącym przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności; Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

²³ Regulację odnaleźć można w rozdziale XXVI k.k. dotyczącym przestępstw przeciwko rodzinie i opiece.

a dziecko poniżej 15 roku życia jest osobą pokrzywdzoną, sąd zasadniczo powinien przesłuchiwać je tylko jeden raz²⁴. Jeśli osoba, która w chwili przesłuchania nie ukończyła 15 lat, pełni rolę świadka, sąd może skorzystać z jej zeznań tylko wówczas, jeśli te mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy²⁵. Przesłuchanie małoletniego²⁶ przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa, zastrzegając, że prawo udziału w przesłuchaniu ma prokurator, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego oraz przedstawiciel ustawowy, albo osoba, pod której stałą pieczęć małoletni pozostaje. Obecność tych ostatnich jest dopuszczalna, jeżeli nie będzie to ograniczało swobody wypowiedzi²⁷. Polskie przepisy nie przewidują obligatoryjnego przesłuchiwanie nieletniego świadka w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna²⁸. Nowelizacja k.p.k. z 2003 r. przyjęła, że przesłuchanie osoby poniżej 15 roku życia powinno w zasadzie odbywać się w obecności jej przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego²⁹. Z polskich rozwiązań dotyczących przyjmowania zeznań od dziecka najbardziej interesujące wydają się tzw. przyjazne pokoje przesłuchań dzieci³⁰, które powstały po

²⁴ Uregulowanie tej kwestii znajduje się w art. 185a k.p.k.

²⁵ Mowa o art. 185b k.p.k.

²⁶ Termin „małoletni” używany jest dla określenia przedmiotu czynności wykonawczej sprawcy czynu zabronionego, jest nią osoba niepełnoletnia, czyli poniżej 18 roku życia. Zob. M. Goss, J. Ławecki, *Dowód z zeznań małoletniego w świetle nowelizacji art. 185a i 185b KPK*, [w:] P. Czarnecki, M. Czerwińska (red.), *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015, s. 84.

²⁷ Tamże, s. 87-90.

²⁸ K. T. Boratyńska, *Art. 171. Tryb przesłuchiwania, prawo zadawania pytań*, [w:] K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 341-342.

²⁹ Obecność przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego należy zapewnić, gdy dobro postępowania nie stoi temu na przeszkodzie oraz w miarę możliwości, czyli wówczas, gdy kontakt z rodzicem czy opiekunem i jego stawienie się jest realne. Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-467*, Warszawa 2014, s. 587-588.

³⁰ Przyjazne pokoje przesłuchań zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego poprzez przepis art. 185d, dodany ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r., która weszła w życie dnia 27 stycznia 2014 r. Dz. U. z 2013 r., poz. 849. Realizacja upoważnienia z art. 185d § 2 k.p.k. nastąpiła przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. z 2013 r., poz. 1642), które weszło w życie z dniem 27 stycznia 2014 r. Do tego czasu jedynymi unormowaniami były te, które zostały zawarte w wytycznych Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 października 2007 r. w sprawie warunków, jakim powinny podlegać pomieszczenia służące do przeprowadzania czynności procesowych z udziałem małoletnich świadków. Należy zaznaczyć, że w przypadku niebieskich pokoi przesłuchań praktyka wyprzedziła usta-

to, aby zapewnić małoletnim świadkom oraz ofiarom przestępstw warunki komfortowego przesłuchania, a sędziom – możliwość zgromadzenia wiarygodnego i obszernego materiału dowodowego.³¹ Polskie rozwiązania prawne spełniają wszelkie normy międzynarodowe w zakresie ochrony praw dziecka. Z dozą przekonania należy uznać, iż rozwiązania praktyczne, które wyprzedziły legislację, nadały dobry kierunek zmianom w obowiązujących przepisach.

Przechodząc do krajów bardzo odległych, a mianowicie – azjatyckich, można zauważyć, iż szczególnej uwagi wymagają uregulowania dotyczące zeznań dziecięcego świadka w Japonii³². Otóż, zgodnie z art. 4 ustawy o dobrobycie dziecka w Japonii (*Jidō fukushi hō*) dzieckiem jest każdy poniżej 18 roku życia³³, z kolei z artykułu 41 japońskiego kodeksu karnego

wodawstwo – pierwszy przyjazny pokój przesłuchań powstał w Warszawie, w Centrum Dziecka i Rodziny Fundacji Dzieci Niczyje w 1996 r. Zob. M. Keller-Hamela, *Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 83.

³¹ Zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości, w Polsce jest 86 certyfikowanych pokoi przesłuchań. Przyjazne pokoje powinny być zlokalizowane poza budynkiem sądu, prokuratury czy też komisariatu Policji. W razie umiejscowienia przyjaznego pokoju w takim budynku, pokój koniecznie powinien mieć osobne wejście oraz ciągi komunikacyjne uniemożliwiające kontakt dziecka z oskarżonymi, podejrzanymi czy umundurowanymi funkcjonariuszami Policji. W skład takiego pomieszczenia musi wchodzić pokój bezpośredniej rozmowy połączony lustrem weneckim bądź systemem audio-wideo z pokojem technicznym, poczekalnia (przedpokój) oraz toaleta (łazienka). Pokój przesłuchań i pokój techniczny powinny być wyposażone w sprzęt umożliwiający utrwalanie obrazu i dźwięku, w szczególności mimikę twarzy dziecka, a także w sprzęt umożliwiający kontakt osób znajdujących się w pokoju technicznym z sędzią i psychologiem. Przesłuchanie powinno być zarejestrowane w taki sposób, by możliwe było odtworzenie nagrania w sali sądowej bądź w prokuraturze. Przyjazny pokój powinien być również wyposażony w meble dla świadków w wieku od 5 do 15 lat (czyli zarówno małych dzieci, jak i nastolatków), oraz dla dwóch osób dorosłych (sędziego i psychologa), także w materiały pomocne w pozyskaniu informacji od dzieci (papier, środki pisarskie, lalki, itp.). Zob. *Standardy miejsca przesłuchiwania dzieci, które powinien spełniać przyjazny pokój przesłuchań dzieci* - <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-wobec-dzieci/przyjazne-przesluchanie-dziecka/> [dostęp: 24.04.2015 r.], Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego; *Przyjazne Pokoje Przesłuchań* - <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-wobec-dzieci/przyjazne-przesluchanie-dziecka/> [dostęp: 24.04.2015 r.].

³² Japonia ratyfikowała przedmiotową Konwencję dnia 22 kwietnia 1994 r., wniosła równocześnie zastrzeżenia do stosowania paragrafu „c” art. 37 oraz deklarację o stosowaniu ustępu 1 art. 9 oraz ust. 1 art. 10.

³³ Zgodnie z art. 4 ustawy, dzieci (jido) podzielone są na trzy podkategorie: a) Nyujiniemowlęta poniżej pierwszego roku życia; b) Yoji- dzieci powyżej roku, które nie poszły jeszcze do szkoły; c) Shonen- dzieci, które uczęszczają do szkoły podstawowej, do ukoń-

można wyinterpretować, że małoletnim jest osoba czternastoletnia lub starsza³⁴. Żaden przepis z kodeksu postępowania karnego kraju kwitnącej wiśni nie opisuje jednak prawnej kwalifikacji dziecka czy małoletniego jako świadka w postępowaniu, włączając w to wiek i kompetencje. Co ważne, w wyroku *Tokyo District Court* z dnia 14 listopada 1973 r., wydanego przez sędziego Hanrei-Zihou, przyznano status świadka w postępowaniu karnym 44-miesięcznemu dziecku, które w wieku 42 miesięcy było ofiarą zamachów na obyczajowość. Istotne jest także to, iż status świadka nie został przyznany ze względu na wiek, ale wynikał z okoliczności poszczególnych przypadków oraz faktu, że zeznania dziecka były niezbędne do wydania wyroku³⁵. Z kolei japoński kodeks postępowania karnego, w celu złagodzenia skutków psychologicznych i mentalnych, których to dziecięcy świadek może doświadczyć w trakcie składania zeznań w sądzie, wprowadza środki ochronne dla świadków i oddziela ich od pozwanych. Dziecko może również zeznawać za pomocą łączy wideo. Znajduje się ono wówczas w osobnym pokoju i zeznaje przez monitory TV³⁶.

Nieco inne uregulowania zauważyć można w innym azjatyckim państwie - Malezji³⁷, gdzie dziecięcy świadek oznacza osobę poniżej szesnastu lat, którą zwywa się do złożenia zeznań w postępowaniu³⁸. Dziecko³⁹

czenia 18 lat. Zob. Jidō fukushi hō - Ustawa o dobrobycie dziecka, Law No. 164 of 1947, z późn. zm.

³⁴ Keihō (Kodeks karny) ustawa nr 45 z dnia 24 kwietnia 1907 r. z późn. zm.

³⁵ The Second Report of Japan under Article 44, Paragraph 1 of the Convention on the Rights of the Child (November 2001), paragraph 75 (Witness at a criminal trial), Ministry of Foreign Affairs of Japan- <http://www.mofa.go.jp/policy/human/child/report2/definition.html> [dostęp: 7.04.2015 r.].

³⁶ Keiji-soshō-hō (Kodeks postępowania karnego) ustawa nr 131 z dnia 10 lipca 1948 r. z późn. zm.

³⁷ Malezja przystąpiła do Konwencji w dniu 17 lutego 1995 r., wnosząc równocześnie osiem zastrzeżeń do artykułów Konwencji: a) art. 2 w sprawie niedyskryminacji; b) art. 7 w odniesieniu do imienia i narodowości; c) art. 14 w sprawie wolności myśli, sumienia i religii; d) art. 28 ust. 1 § a w sprawie bezpłatnej i obowiązkowej edukacji na poziomie podstawowym; e) art. 37 w sprawie tortur i pozbawienia wolności (z czego z trzech zastrzeżeń rząd Malezji wycofał się w 2010 r.); f) art. 1 dotyczącego definicji dziecka; g) art. 13 dot. wolność słowa; h) art. 15 dot. wolność zgromadzeń i uczestnictwa w nich.

³⁸ Laws of Malaysia, Act 676 Evidence Of Child Witness Act 2007 As At 1 May 2013, <http://www.agc.gov.my/Akta/Vol.%2014/Act%20676%20-%20Evidence%20Of%20Child%20Witness%20Act%202007.pdf> [dostęp: 10.04.2015 r.].

³⁹ Dziecko oznacza osobę poniżej 18 lat, oraz w odniesieniu do postępowania karnego - osobę, która osiągnęła wiek odpowiedzialności karnej zgodnie z przepisami w rozdziale 82 Laws Of Malaysia, Act 574, Penal Code, gdzie żaden czyn popełniony przez dziecko poniżej 10 lat nie jest przestępstwem, a czyn zabroniony popełniony przez dziecko w wieku od 10 do 12 lat jest ścigany, jeżeli dziecko osiągnęło wystarczającą dojrzałość, aby zrozumu-

może na każdym etapie procesu składać zeznania w jeden wybrany sposób lub przez ich kombinację. Zeznania odbiera się poprzez ekran między świadkiem a oskarżonym, poprzez połączenia na żywo lub przez nagrania wideo⁴⁰. Połączenie na żywo oznacza składanie zeznań poprzez sieć telewizyjną lub inną sieć przy równoczesnej nieobecności dziecka na sali rozpraw⁴¹, natomiast nagrania wideo oznaczają, że wywiad pomiędzy dziecięcym świadkiem a policjantem odbierającym zeznania zostaje nagrany⁴². Na etapie sądowego odbierania zeznań od dziecka można je oddzielić od oskarżonego za pomocą systemu ekranów, które umożliwiają mu widzenie i bycie widzianym przez sąd, prokuratora, adwokata oskarżonego, tłumacza⁴³. Dziecku, za zgodą sądu, może także towarzyszyć jedna osoba dorosła, nie powinna ona jednak skłaniać dziecięcego świadka do odpowiedzi na pytania, wpływać na nie, czy też zakłócać przesłuchanie⁴⁴. Malezyjskie regulacje przewidują również, że sędzia w trakcie odbierania zeznań od dziecka może zrezygnować z formalnego ubioru⁴⁵.

W odróżnieniu od ustawy obowiązującej w Malezji, *The Sindh Children Act 1955*⁴⁶ z Pakistanu⁴⁷ reguluje obieranie zeznań od dziecka⁴⁸ w jednym artykule. Zgodnie z nim, jeżeli na jakimkolwiek etapie sprawy osoby, które nie są stronami postępowania, przedstawicielami stron lub funkcjonariuszami, zakłócają odbieranie zeznań, mogą zostać poproszone o opuszczenie sali, a jeżeli odmówią, sąd może podjąć kroki w celu ich usunięcia⁴⁹.

Ustawodawstwa krajów azjatyckich, zwłaszcza Malezji, od momentu ratyfikowania Konwencji rozwinęły systemy dotyczące ochrony praw

mieć, że dokonało przestępstwa. Zob. *Laws of Malaysia, Act 611: Child Act 2001*. <http://www.unicef.org/malaysia/Child-Act-2001.pdf> [dostęp: 15.04.2015 r.].

⁴⁰ Zob. art. 3 *Laws of Malaysia*.

⁴¹ Zob. art. 5 *Laws of Malaysia*.

⁴² Zob. art. 6 *Laws of Malaysia*.

⁴³ Zob. art. 4 *Laws of Malaysia*.

⁴⁴ Zob. art. 9 *Laws of Malaysia*.

⁴⁵ Zob. art. 10 *Laws of Malaysia*.

⁴⁶ Ustawa ta jest prawem uchwalonym przez władze prowincji Pakistanu Sindh, położonej w dolnym biegu Indusu. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że jest to jedno z pierwszych islamskich uregulowań dotyczących praw dzieci. Zob. N. Abiad, F. Z. Mansoor, *Criminal Law and the Rights of the Child in Muslim States: A Comparative and Analytical Perspective*, London 2010, s. 233-235.

⁴⁷ Na marginesie należy zaznaczyć, iż Pakistan ratyfikował omawianą Konwencję dnia 12 listopada 1990 r., zgłaszając równocześnie zastrzeżenia, które zostały już wycofane.

⁴⁸ Zgodnie i na potrzeby ustawy *The Sindh Children Act 1955*, dzieckiem jest osoba poniżej 16 roku życia. Zob. <http://pakistan.childrightsdesk.com/?p=1066>, [dostęp: 7.04.2015 r.].

⁴⁹ Zob. art. 18 *The Sindh Children Act 1955*.

dziecka. Niektóre przyjęte rozwiązania są bardzo nowoczesne i ograniczają stres u dzieci, niestety często pozostają jedynie teoretycznymi zapisami.

Kolejnym kontynentem, o którym warto wspomnieć, jest Afryka. Organizacja Jedności Afrykańskiej (obecnie: Unia Afrykańska) jako jedyna regionalna organizacja międzynarodowa, zrzeszająca niemal wszystkie państwa Afryki, z wyjątkiem Maroka, w swoim systemie ochrony praw człowieka uchwaliła akt dotyczący praw dziecka, czyli Afrykańską Kartę Praw i Dobrobytu Dziecka⁵⁰, stąd też można zaobserwować niestandardowe rozwiązania. Sama Afrykańska Karta stanowi niejako powtórzenie postanowień Konwencji ONZ, według której dziecko również oznacza każdą ludzką jednostkę, poniżej 18 roku życia, a państwa w swojej działalności muszą kierować się jak najlepszym interesem dziecka⁵¹. Nadmienić także należy o krajach, które ratyfikowały zarówno Konwencję ONZ, jak i Afrykańską Kartę. Otóż, na Seszelach⁵², zgodnie z przepisami ustawy Children Act, dzieckiem jest osoba poniżej 18 roku życia, włączając w to młodą osobę, czyli osobę powyżej 14 roku życia, ale poniżej 18⁵³. Zgodnie z sekcją 108, w sądzie dla nieletnich mogą być obecni tylko członkowie i urzędnicy sądowi, strony postępowania i ich prawnicy, rodzic lub opiekun dziecka lub inne osoby bezpośrednio zainteresowane sprawą⁵⁴. Co najważniejsze, nikt nie może opublikować nazwiska, adresu, fotografii ani innych szczegółowych danych, które mogą doprowadzić do identyfikacji dziecięcego świadka. Złamanie tego przepisu jest przestępstwem zagrożonym karą grzywny w wysokości 5000 rupii seszelskich⁵⁵ (około 1393 zł)⁵⁶. Zgodnie z duchem Konwencji o prawach dziecka oraz Afrykańskiej Karty rów-

⁵⁰ African Charter on the Rights and Welfare of the Child Oau Doc. Cab/Leg/24.9/49 (1990), entered into force Nov. 29, 1999, http://www.au.int/en/sites/default/files/Charter_En_African_Charter_on_the_Rights_and_Welfare_of_the_Child_AddisAbaba_July1990.pdf [dostęp: 11.04.2015 r.], dalej: Afrykańska Karta.

⁵¹ Art. 2 i 4 Afrykańskiej Karty.

⁵² Seszele przystąpiły do Konwencji dnia 7 września 1990 r., a Afrykańską Kartę ratyfikowały dnia 13 grudnia 1992 r., Informacje na temat stanu związania się Afrykańską Kartą przez poszczególne państwa znajdują się na stronie ACERWC African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, <http://acerwc.org/the-african-charter-on-the-rights-and-welfare-of-the-child-acrwc/ratifications/> [dostęp: 7.04.2015 r.].

⁵³ Laws of Seychelles Chapter 28 Children Act [15th July, 1982].

⁵⁴ Subsidiary Legislation: Section 108: Children Act (Juvenile Court) Rules, Laws Of Seychelles Chapter 28 Children Act [15th July, 1982].

⁵⁵ Laws of Seychelles Chapter 28 Children Act [15th July, 1982].

⁵⁶ Kwota obliczona wg kursu średniego NBP rupii seszelskiej z dnia 1 kwietnia 2015 r. - Tabela nr 013/B/NBP/2015 z dnia 1 kwietnia 2015 r., *Narodowy Bank Polski, Kursy walut*, <http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/kursy/kursyb.html> [dostęp: 7.04.2015 r.].

niez w ustawodawstwie RPA⁵⁷ dzieckiem jest osoba poniżej 18 roku życia, a w niektórych okolicznościach za dziecko uważa się osobę powyżej 18 roku życia, ale poniżej 21 lat⁵⁸. W postępowaniu karnym, aby nie dopuścić do nadmiernego stresu psychicznego lub cierpienia, sąd wyznacza osobę, przez którą dziecko może złożyć wyjaśnienia⁵⁹. Nie można zapomnieć także o Kenii⁶⁰, w której ustawodawstwie wszystkie osoby są uprawnione do składania zeznań, chyba że sąd uzna, że nie są zdolne zrozumieć zadawanych im pytań⁶¹. Jeżeli sąd zdecyduje się odebrać przysięgę od dziecięcego świadka⁶², musi być pewien, że on lub ona posiada dostateczną inteligencję, aby zrozumieć obowiązek mówienia prawdy. Gdy dziecko decyduje się na składanie fałszywych zeznań, może zostać oskarżone o krzywoprzysięstwo⁶³. W Kenii przewidziano tak zwany proces *voire dire*, którego celem jest sprawdzenie poziomu inteligencji dziecka. W tym celu sąd zadaje dziecku pytania, które mają między innymi ustalić, czy rozumie charakter przysięgi, zauważy różnicę między prawdą a kłamstwem, przygotują dziecko do składania zeznań zgodnie z prawdą. Kenijski sąd może powziąć kroki mające na celu odświeżenie pamięci dziecka. Sędzia może pomóc dziecku poczuć się swobodnie na sali rozpraw, może chociażby nosić nieformalne ubrania, przedstawiać meble, powiesić rysunki dziecka. Dziecięcy świadek może również przed zeznaniami zapoznać się z salą rozpraw, a w szczególności z miejscem, gdzie będzie siedziała jej/ jego rodzina⁶⁴.

Afrykańscy ustawodawcy starają się wprowadzać uregulowania na światowym poziomie, jednakże ich wprowadzanie w życie i respektowanie pozostawia wiele do życzenia. Afrykański system ochrony dzieci wygląda dobrze jedynie z teoretycznej strony. Praktyka - niestety, nie nadąża za nim.

⁵⁷ Republika Południowej Afryki ratyfikowała Konwencję dnia 16 lipca 1995 r., nie zgłaszając żadnych zastrzeżeń ani deklaracji, a Afrykańską Kartę 7 stycznia 2000 r.

⁵⁸ Child Justice Act 75 Of 2008, http://www.justice.gov.za/legislation/acts/2008-075_childjustice.pdf [dostęp: 14.04.2015 r.].

⁵⁹ Criminal Procedure Act 51 Of 1977, http://www.acts.co.za/criminal-procedure-act-1977/criminal_procedure_act_1977_content.php, [dostęp: 16.04.2015 r.].

⁶⁰ Kenia ratyfikowała Konwencję dnia 30 lipca 1990 r. Rząd kenijski nie zgłosił zastrzeżeń ani deklaracji. Z kolei Afrykańska Karta została ratyfikowana dnia 25 lipca 2000 r.

⁶¹ Laws of Kenya Evidence Act Chapter 80, www.kenyalaw.org [dostęp: 18.04.2015 r.].

⁶² Laws of Kenya The Children Act w art. 141 zawiera definicję dziecka, czyli każdego ludzkiego bytu poniżej 18 roku życia (art. 2) oraz definicję wieku, ponieważ kiedy nie można ustalić aktualnego wieku, oznacza to widoczny wiek (art. 2).

⁶³ Laws of Kenya Oaths and Statutory Declarations, www.kenyalaw.org, [dostęp: 17.04.2015 r.].

⁶⁴ P. Kiage, *Essentials of Criminal Procedure in Kenya*, Nairobi 2013, s. 155-158.

Pewną zbieżność z ustawodawstwem kenijskim zauważyć można w uregulowaniach Nowej Zelandii⁶⁵, gdyż, podobnie jak kenijskie, przewidują one obecność osoby wspierającej w trakcie składania zeznań przez osobę poniżej 18 roku życia⁶⁶. Osoba wspierająca może siedzieć blisko dziecięcego świadka, nie może go jednak dotykać ani z nim rozmawiać. Przed rozpoczęciem zeznań sąd powinien odebrać od dziecka przysięgę oraz obietnicę mówienia prawdy. Jeżeli przed rozprawą sądową odbywało się przesłuchanie, powinno ono zostać nagrane, a nagranie powinno być odtworzone podczas rozprawy. Po tym dziecięcemu świadkowi zostają zadane pytania kolejno przez prokuratora, obrońcę oskarżonego i sędziego. Pytania powinny być zadawane w sposób zrozumiały dla dziecka⁶⁷. Procedury nastawione są na zapewnienie komfortu zarówno dziecięcemu świadkowi, jak i jego opiekunowi⁶⁸. Inne państwa Oceanii nie mają tak rozwiniętego systemu prawnego jak Nowa Zelandia, jednak ustawodawcy z tych państw również dokładają wszelkich starań, aby ograniczać negatywne skutki psychiczne związane ze składaniem zeznań przez dziecięcych świadków. Dla przykładu wskazać można, iż ustawodawca jednego z najmniejszych państw świata – Tuvalu⁶⁹ – uznał, że jeśli małe dziecko⁷⁰ jest świadkiem lub stroną skargi, sąd musi zdecydować, czy jest ono w stanie składać zeznania. Zeznania mogą być złożone pod przysięgą lub nie, gdyż to sąd musi zdecydować, czy dziecko posiada dostateczną wiedzę i poziom rozwoju, aby zrozumieć słowa przysięgi. Zeznania muszą być

⁶⁵ Rząd Nowej Zelandii ratyfikował Konwencję dnia 6 kwietnia 1993 r., równocześnie zgłaszając zastrzeżenia do art. 37 w sprawie tortur i pozbawienia wolności.

⁶⁶ Zgodnie z Age of Majority Act 1970, Public Act 1970 No 137, osoba jest pełnoletnia od osiągnięcia 20 roku życia (art. 4), a według Care of Children Act 2004, Public Act 2004 No 90, dziecko oznacza osobę w wieku poniżej 18 lat (art. 8). Prawo Nowej Zelandii wprowadza wiele wyjątków, np. osoba w wieku 18 lat może głosować i kupować alkohol, a wieku 15 lat może prowadzić samochód; Zob. B. Atkins, *New Zealand: the emergence of cultural diversity*, [w:] E. E. Sutherland (red.), *The Future of Child and Family Law: International Predictions*, Cambridge 2012, s. 273-274; New Zealand Legislation, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2004/0090/latest/versions.aspx> [dostęp: 11.04.2015 r.]; New Zealand Legislation, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1970/0137/latest/whole.html> [dostęp: 11.04.2015 r.].

⁶⁷ Evidence Act 2006 Public Act 2006 No 69, New Zealand Legislation, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2006/0069/latest/whole.html>, [dostęp: 10.04.2015 r.].

⁶⁸ National Guidelines for agencies working with child witnesses, New Zealand Government 2011, s. 16.

⁶⁹ Republika Tuvalu przystąpiła do Konwencji dnia 22 września 1995 r.

⁷⁰ Zgodnie z przepisami The Constitution of Tuvalu, dzieckiem jest osoba poniżej 18 roku życia. Zob. http://www.tuvalu.islands.com/const_tuvalu.htm, [dostęp: 15.04.2015 r.].

składane w obecności rodziców⁷¹. Poza Nową Zelandią, która przoduje w Oceanii pod względem zarówno rozwoju ekonomicznego, technologicznego, jak i prawnego, pozostałe państwa tego regionu nie są rozwinięte. Kraje te są państwami wyspiarskimi, o niedużej liczbie ludności, co niestety odbija się także na przepisach normujących prawa dzieci.

W dalszej części artykułu spośród państw Ameryki Północnej, Ameryki Południowej i Karaibów sytuację dziecięcego świadka zilustrują rozwiązania przyjęte na Jamajce⁷² oraz w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁷³.

Karaibscy ustawodawcy szczegółowo regulują kwestie praw dzieci⁷⁴: jamajska Policja ma obowiązek ochrony danych umożliwiających identyfikację dziecięcego świadka⁷⁵. Nie może ona także podawać imienia i nazwiska dziecka w trakcie wydawania oświadczeń będących podstawą informacji prasowych⁷⁶. Odbieranie zeznań od dziecka powinno być przeprowadzane w sposób, który nie jest agresywny, wrogi, lekceważący, niegrzeczny lub uciążliwy. Jamajskie prawo bierze pod uwagę fakt, iż dziecko, składając zeznania, może nie być skoncentrowane przez cały czas, dlatego też sąd powinien ograniczyć długie sesje zadawania pytań. W trakcie składania zeznań sąd może samodzielnie przewidzieć przerwę lub zrobić to na żądanie osoby wspierającej dziecko. Do zadań sądu należy m.in. monitorowanie wyglądu dziecka podczas składania zeznań, aby wiedzieć, czy nie jest ono zmęczone, przygnębione lub w inny sposób nadmiernie odczuwa dyskomfort. Sąd powinien również chronić i zapobiegać zastraszaniu i nękanii dziecięcych świadków przez prawników poprzez zadawanie nieistotnych pytań lub żądanie nierealistycznie dokładnych ram czasowych i innych szczegółów⁷⁷, czy też podnoszeniu

⁷¹ *Tuvalu Island Courts Bench Book*, the Pacific Judicial Education Programme, National Judicial Education Committee, the Governments of Australia, New Zealand and Canada, Suva 2004, s. 32.

⁷² Jamajka przystąpiła do Konwencji dnia 14 maja 1991 r.

⁷³ USA w dniu 16 lutego 1995 roku zostały sygnatariuszami Konwencji, jednak nigdy jej nie ratyfikowały.

⁷⁴ Zgodnie z art. 2 *The Child Care And Protection, Act 2004 (Act Of 2004)* dziecko jest osobą poniżej 18 roku życia. Zob. <http://www.hsph.harvard.edu/population/trafficking/jamaica.child.04.pdf>, [dostęp: 22.04.2015 r.].

⁷⁵ Zgodnie z art. 2 *Evidence Special Measures Act 2012* dziecięcym świadkiem jest osoba poniżej 18 roku życia. Zob. <http://www.jamaicalawonline.com/revised-laws/statutes/179-EVIDENCE%20%28SPECIAL%20MEASURES%29%20ACT.html>, [dostęp: 12.04.2015 r.].

⁷⁶ *Child Justice Guidelines*, Office of the Children's Advocate, Kingston 2013, s. 30-31.

⁷⁷ *Evidence Special Measures Act 2012*.

głosu na dziecko⁷⁸. Jamajka poczyniła wiele kroków w celu dostosowania swoich regulacji do światowych standardów.

Model przesłuchania dziecka wypracowany w Stanach Zjednoczonych był inspiracją dla wielu ustawodawców. Federalne Przepisy o Postępowaniu Dowodowym Stanów Zjednoczonych zakładają kompetencję wszystkich świadków⁷⁹. Zgodnie z kodeksem Stanów Zjednoczonych egzaminowanie kompetencji dziecka⁸⁰, które musi się odbyć poza widocznością ławy przysięgłych, może zostać przeprowadzone tylko wtedy, gdy sąd stwierdzi, że istnieją ku temu powody nie do odparcia. Za taki powód nie jest uznawany wiek świadka. Przeprowadzony test musi odpowiadać rozwojowi dziecka, skupić się na jego zdolności do rozumienia i odpowiadania na proste pytania, które nie mogą odnosić się do problematyki rozprawy⁸¹. W celu ochrony psychiki zeznającego dziecka ustawodawca przewidział szereg udogodnień mających na celu złagodzenie stresu⁸². Nie sposób zapomnieć o Child Advocacy Center, które jest nierozzerwalnie związane z tematyką składania zeznań przez dzieci w USA⁸³ i które powstało w celu pomocy dzieciom - ofiarom wykorzystywania seksualnego i fizycznego znęcania się. Chodziło zwłaszcza o stworzenie miejsca, gdzie spokojnie można porozmawiać z dzieckiem o tym, co się wydarzyło i udzielić mu niezbędnej pomocy⁸⁴. Celem centrum jest stworzenie i rozbudowa systemu wykrywania nadużyć wobec dzieci⁸⁵, zapewnienie przesłuchań w przyjaznych warunkach i przez osoby do tego wyszkolone, zapewnienie właściwej reakcji na sytuacje kryzysowe, edukacja, szkolenia

⁷⁸ Child Justice Guidelines ..., s. 48-60.

⁷⁹ The United States Federal Rules of Evidence, December 1, 2014, <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>, [dostęp: 17.04.2015 r.].

⁸⁰ Zgodnie z art. 102 Immigration and Nationality Act, dzieckiem jest niezamężna osoba poniżej 21 roku życia, a według 18 The Code of Laws of the United States of America, dziecko oznacza osobę, która jest w wieku poniżej 18 lat, prawdopodobną ofiarą przestępstwa przemocy fizycznej, przemocy seksualnej lub eksploatacji lub świadkiem przestępstwa popełnionego przeciwko innej osobie. Zob. <http://www.refworld.org/pdfid/3df4be4fe.pdf> [dostęp: 22.04.2015 r.];

⁸¹ The Code of Laws of the United States of America

⁸² Przepisy 18 The Code of Laws of the United States of America przewidują m.in. możliwość składania zeznań przez dziecko na żywo w specjalnym pokoju wyposażonym w system dwustronnej telewizji, nagrywania zeznań, czy też obecności rodzica lub innej osoby dorosłej (lit. b pkt 1).

⁸³ CAC powstało w 1995 r. w University of Missouri-St. Louis. Zob. J.R. Hill, *Prosecuting Child Sexual Abuse Offenders: A Case Study of Victim, Family, Offender, Incident, and Evidentiary Characteristics*, ProQuest, Ann Arbor 2008, s. 23.

⁸⁴ Tamże, s. 23-26.

⁸⁵ Mowa o współpracy z wydziałami ds. nieletnich i policją.

i prace badawcze mające na celu lepsze przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci. Dzięki współpracy specjalistów z różnych dziedzin⁸⁶, postępowanie w sprawie jest mniej traumatycznym przeżyciem zarówno dla dzieci, jak i ich rodzin. W centrum przeprowadzane są przesłuchania małych świadków. Poza przyjaznymi warunkami i profesjonalną opieką centrum zapewnia cyfrowe nagrywanie zeznań małych świadków, dzięki czemu zostaje zebrany wiarygodny materiał dowodowy⁸⁷.

Wnioski końcowe

Zaproponowany w 2005 r. model odbierania zeznań od dziecka rozwinął się przez lata, był także pierwowzorem dla ustawodawstw oraz praktyków wielu państw świata.

Co istotne, we wszystkich rejonach świata zauważyć można starania o jak najlepsze zabezpieczenie interesów najmłodszych. Uchwalenie przez ONZ Konwencji o prawach dziecka było kamieniem milowym w światowym postrzeganiu i ochronie praw dzieci. Ustawodawcy w wielu państwach świata po ratyfikacji Konwencji zaczęli dostrzegać problemy związane ze składaniem zeznań przez osoby poniżej 18 roku życia. Chociaż w wielu przypadkach rozwiązania, które przyjęto, są czysto teoretyczne, państwa starają się zabezpieczać interesy dziecięcych świadków w swoich aktach wewnętrznych. Każde z przedstawionych państw stara się ograniczyć negatywne skutki psychologiczne oraz mentalne, na jakie może być narażone zeznające dziecko. W zależności od stopnia rozwoju ekonomicznego i technicznego, rozwiązania są zróżnicowane, od modeli bardzo „technicznych”, gdzie dziecko zeznaje za pomocą łączы internetowych, po takie, które zapewniają mu jedynie obecność opiekuna lub innej wskazanej osoby. Wszystkie państwa, które ratyfikowały Konwencję o prawach dziecka, starają się jak najrzetelniej przestrzegać jej idei. W ciągu ostatnich dziesięcioleci widać, jak duży nacisk został położony na niezbywalną godność człowieka, poszanowanie jego praw i wolności. Kierowanie się dobrem dziecka widać szczególnie w przyjmowanych przez państwa rozwiązaniach mających złagodzić jego stres w sytuacjach szczególnie kryzysowych i nerwowych. Jedyne co razi, to brak należycie rozwiniętej ochro-

⁸⁶ W skład których wchodzi pracownicy organów postępowania, psychologowie, lekarze, pomocowe instytucje lokalne.

⁸⁷ D.M. P. DuPre, J. Sites, *Child Abuse Investigation Field Guide*, Waltham 2015, s. 57-58.

ny regionalnej praw dziecka. Z wielkim zaskoczeniem należy przyjąć fakt, iż jedynym kontynentem, który poświęcił dzieciom osobny traktat, jest Afryka. Ten stan rzeczy niejako usprawiedliwia to, iż państwa pozostałych kontynentów, co zostało pokrótce przedstawione, bez regionalnych umów multilateralnych, w aktach wewnętrznych urzeczywistniają zapisy wynikające z międzynarodowych aktów prawnych dotyczących praw człowieka oraz z Konwencji o prawach dziecka.

Słowa kluczowe: dobro dziecka, zeznania, uregulowania w wybranych krajach

Bibliografia:

- Abiad N., Mansoor F. Z., *Criminal Law and the Rights of the Child in Muslim States: A Comparative and Analytical Perspective*, London 2010.
- Atkins B., *New Zealand: the emergence of cultural diversity*, [w:] E.E. Sutherland (red.), *The Future of Child and Family Law: International Predictions*, Cambridge 2012.
- Angel W.D., *The International Law of Youth Rights: Source Documents and Commentary*, Dordrecht 1995.
- M. Balcerzak, *Prawa człowieka*, [w:] M. Balcerzak, S. Sykuna (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka; 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010.
- Boratyńska K. T., Art. 171. Tryb przesłuchiwania, prawo zadawania pytań, [w:] K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Detrick S., *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Cambridge 1999.
- DuPre D'M., Sites P.J., *Child Abuse Investigation Field Guide*, Waltham 2015.
- Freeman M., *Prawa człowieka, Sic!*, Warszawa 2007.
- Goss M., Ławecki J., *Dowód z zeznań małoletniego w świetle nowelizacji art. 185a i 185b KPK*, [w:] P. Czarnecki, M. Czerwińska (red.), *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-467*, Warszawa 2014.
- Hill J.R., *Prosecuting Child Sexual Abuse Offenders: A Case Study of Victim, Family, Offender, Incident, and Evidentiary Characteristics*, ProQuest, Ann Arbor 2008.
- Kantonowicz E., *Ochrona Praw Dziecka*, Warszawa 1996.
- Keller-Hamela M., *Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007.

- Kiage P., *Essentials of Criminal Procedure in Kenya*, Nairobi 2013.
- Łącki P., *Offrieda Höffego koncepcja praw człowieka*, Poznań 2008.
- Łopatka A., *Dziecko – jego prawa człowieka*, Warszawa- Poznań 2000.
- Przyborowska-Klimczak A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2006.
- Sitarz O., *Ochrona praw dziecka w polski prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004.
- Todres J., *Analyzing the Opposition to U.S. Ratification of the U.N. Convention on the Rights of the Child*, [w:] J. Todres, M.E. Wojcik, C. Revaz, *The United Nations Convention on the Rights of the Child: An Analysis of Treaty Provisions and Implications of U.S. Ratification*, New York 2006.
- Wiśniewski K., *Geneza Konwencji o Prawach Dziecka i stosunek jej norm do innych aktów prawa międzynarodowego*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka; analiza i wykładnia*, Poznań 1999.
- Wójcik D., *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży a prawa gwarantowane przez Konwencję o Prawach dziecka*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka; analiza i wykładnia*, Poznań 1999.

THE CHILD AS A WITNESS – DIFFERENT COUNTRIES, DIFFERENT REGULATIONS

S u m m a r y

All countries need to ensure that their laws are regulated in a way that promotes the interests of the child, because the welfare of the child must always take priority. There is no doubts that being a witness can be stressful – some children can find it stressful. The aim of this article is to present the regulations in different countries: Poland, Japan, Malaysia, RSA, Kenya, New Zealand, Jamaica, Tuvalu, United States of America. What is important, legislators should look at this issue in a sensitive and proper manner.

Key words: best interest of the child, testimony, regulations in different countries

РЕБЕНОК СВИДЕТЕЛЬСТВУЕТ - РАЗНЫЕ СТРАНЫ, РАЗНЫЕ ВЗГЛЯДЫ

Р е з ю м е

С уверенностью следует отметить, что благо ребенка должно стать приоритетом во всех законодательных актах. Таким образом, все страны мира должны обеспечить, чтобы их законодательство было разработано таким образом, чтобы защитить незащищенные объекты охраны, а именно детей. Стресс у детей может быть вызван многими фактора-

ми. Одним из некоторых является ситуация, в которой ребенок является свидетелем в суде. Некоторые дети хорошо справляются в этой новой ситуации, некоторые из них могут, в свою очередь, чувствовать дискомфорт. Таким образом, вопрос о защите детей (который включает в себя различные аспекты) должен быть приоритетом. Целью данной статьи является представление нормативных актов, касающихся таких вопросов, в отдельных странах с разных континентов. В статье представлены законы таких стран, как Польша, Япония, Малайзия, Южная Африка, Кения, Новая Зеландия, Ямайка, Тувалу, Соединенные Штаты Америки, по вопросам, касающимся показаний ребенка. Без сомнения, следует отметить, что в законодательстве отдельных стран можно найти как много точек соприкосновения так и различий.

Ключевые слова: благополучие детей, показания, нормативные показания в отдельных странах